

Вплив іноземного капіталу на ефективність функціонування банківської системи України

Олександр Валерійович Дзюблюк,
завідувач кафедри банківської справи
Тернопільського національного економічного університету,
доктор економічних наук, професор

Лілія Олегівна Матлага,
здобувач кафедри банківської справи
Тернопільського національного економічного університету

Анотація. Розглянуто основні аспекти впливу іноземного капіталу на ефективність функціонування вітчизняної банківської системи. Проаналізовано позитивні і негативні наслідки участі іноземного капіталу у процесі розвитку економіки України, а також запропоновано ввести оптимальну межу його впливу на діяльність банківської системи для забезпечення незалежності та фінансової безпеки України.

Ключові слова: банківська система, іноземний капітал, фінансова криза, ефективність.

Постановка проблеми. Процеси фінансової глобалізації та інтеграції призвели до істотного зростання частки іноземних інвесторів у капіталі банківської системи України. Це відбувається головним чином шляхом придбання контрольних пакетів акцій українських банків. Стрімка глобалізація економіки, що є однією з ознак сучасності, супроводжується складним переплетенням структурної взаємозалежності національних господарств, нарощуванням їхньої відкритості, зростанням транскордонних переміщень товарів, послуг, капіталів. Позитивним моментом глобалізації є істотне розширення можливостей національних економік отримувати додаткові грошові ресурси, які можуть бути спрямовані на стимулювання виробничого зростання. Водночас негативним її моментом слід вважати помітне розширення спекулятивного руху капіталів, що підриває фінансову стабільність національних господарств. При цьому найуразливішими до таких явищ є ті країни, в яких лише формується ринкова економіка, до яких і належить Україна.

В умовах інтеграційних перетворень відбувається взаємопроникнення, переплетення світових економік, наслідком яких є міграція капіталу. Тому кожній державі, у тому числі й Україні, потрібно зосередити увагу на підтриманні стабільності та ефективності національної банківської системи, і зокрема на забезпеченості достатнім обсягом фінансових ресурсів. Це, у свою чергу, вимагає належного виконання банками своїх функцій і підвищення ефективності їх функціонування. Саме тому проблема оцінювання впливу іноземного капіталу на ефективність банківської системи України набула особливої актуальності в сучасних умовах нестабільного розвитку економіки.

Аналіз останніх досліджень. Сьогодні тематика функціонування іноземного капіталу в банківській системі України та його вплив на економіку країни висвітлена в працях Д. Гладких, Т. Ковальчука, О. Дзюблюка, А. Сухорукова, Л. Голдберга, Д. Кінні та інших. Проте, незважаючи на значні результати на-

укових досліджень, учені не дійшли єдиного висновку щодо ефективності функціонування іноземного капіталу на вітчизняному фінансовому ринку.

Метою дослідження є виявлення процесів проникнення іноземних банків на фінансовий ринок України, аналіз позитивних і негативних наслідків, які впливають на ефективність розвитку банківської системи країни загалом.

Основні результати дослідження. Фінансова криза останніх років значною мірою була спричинена впливом іноземного капіталу у зв'язку з гонитвою за кращими умовами його використання. Цілком очевидно, що входження нашої країни до світового економічного співтовариства зумовлює перенесення більшості позитивних і негативних явищ зовнішнього світу в українські умови, що матиме відповідні наслідки для розвитку вітчизняної фінансово-банківської системи. Проте економісти ще не дійшли єдиного висновку щодо ефективності функціонування іноземного капіталу у фінансовій системі України.

Так, Р. Левін, проаналізувавши взаємозв'язок фінансової лібералізації й ефективності банківської діяльності, зробив висновок про те, що більша частка іноземних банків у капіталі банківської системи підвищує її загальну ефективність завдяки зменшенню накладних витрат банків. Б. Дейдж, Л. Голдберг і Д. Кінні звертають увагу, що іноземні банки, як правило, мають вищі обсяги кредитування, ніж їхні вітчизняні конкуренти [3, с. 84]. Д. Гладких [7, с. 220] стверджує, що банки за участі нерезидентів сприяють активізації інвестиційного процесу, розвитку приватного підприємництва і виведенню економіки України на траєкторію сталого економічного зростання.

Водночас інші вчені звертають також увагу на низку негативних наслідків діяльності іноземних банків. Так, Кулл і Перія за детального аналізу клієнтів іноземних банків зауважили, що додаткові іноземні кредитні ресурси спрямовуються в основному до великих місцевих підприємств, які мають тривалий досвід роботи на ринку і кращі фінансові показ-

ники, тоді як нові фірми з меншими обсягами продажу отримують відмови за кредитними заявками [3, с. 84]. Т. Ковальчук, А. Сухоруков і Н. Шелудько [7, с. 220] вважають, що приплив іноземного капіталу в країну спричиняє нестабільний розвиток економіки і є загрозою її фінансовій безпеці.

Перші представництва іноземних банків з'явилися в Україні 1990 року. Характерною особливістю початкового етапу діяльності банків з іноземним капіталом було існування таких обмежень їхньої діяльності:

1) максимальний розмір частки іноземного капіталу в загальному капіталі банківського сектору не мав перевищувати 15%;

2) максимальний розмір частки одного іноземного інвестора обмежувався 35%;

3) створювати дочірні банки в Україні могли лише «першокласні» банки-нерезиденти [5, с. 9].

Варто відзначити, що з розвитком банківського сектору України іноземні банки почали активніше створювати достатньо розгалужену мережу філій, займаючись роздрібним бізнесом та обслуговуванням українських компаній. Особливих успіхів у цьому напрямі було досягнуто «Райффайзенбанком Україна», якому вдалося створити мережу з майже 50 філій і відділень, переважно у великих розвинутих містах України [1].

З моменту вступу України до Світової організації торгівлі іноземні банки також отримали можливість створювати свої відділення на території України. Так, за станом на 01.11.2011 р. питома вага іноземного капіталу в банківській системі України уже становила 41,6%, а це 54 банки; із них 22 зі 100-відсотковим іноземним капіталом, у докризовий період цей показник становив 35% (табл. 1).

Таблиця 1

Показники розвитку банківських установ з іноземним капіталом [6, с. 65]

Показники	2007 р.	2008 р.	2009 р.	2010 р.	01.11.2011 р.
Кількість банків за реєстром	198	198	197	194	198
Кількість діючих банків	175	184	182	176	176
Кількість банків на стадії ліквідації	19	13	14	18	21
Кількість банків з іноземним капіталом, у тому числі із 100%-ним іноземним капіталом	47 17	53 17	51 18	55 20	54 22
Частка іноземного капіталу у статутному капіталі банків, %	35,0	36,7	35,8	39,3	41,6

Фінансова криза стала індикатором, що дав змогу визначити значення іноземних банків для економіки України, зокрема справжні мотиви їх експансії, характер впливу на економічне життя країни й рівень ризиків для економічної безпеки держави. Вплив іноземного капіталу на розвиток національної банківської системи багатосторонній і досить неоднозначний. З одного боку, прихід іноземного капіталу у вітчизняну банківську систему означає додаткові ресурси для активних операцій, кредитування нашої економіки і громадян. Важливо, що з надходженням іноземних інвестицій до нас приходять і зарубіжний передовий досвід роботи та управління банками, ведення банківського бізнесу, нові банківські технології, автоматизація банківських процесів [4, с. 12].

Але, з другого боку, виникає і небезпека: маючи сприятливіші стартові умови, передусім у сфері капіталізації, іноземні банки можуть витіснити з ринку українські, як уже сталося в деяких східноєвропейських країнах. І якщо не буде вжито кардинальних заходів щодо підтримки своєї банківської системи, то це загрожуватиме економічній незалежності України та незалежності національної банківської системи. Тому, на наш погляд, має бути економічна межа оптимального впливу зарубіжного капіталу на вітчизняні банки.

Банківська система – один із великих одержувачів прямих іноземних інвестицій в Україну. На цей сектор економіки було витрачено 34% усіх прямих іноземних інвестицій, які надійшли в Україну за 2010 рік [1]. Це говорить про те, що іноземні інвестиції в банківський сектор – важлива частина прямих

інвестицій, тільки от 2010-го вони якісно відрізнялися від капіталовкладень попередніх років.

Сьогодні інвестиції в банки – це поповнення капіталу діючих українських банків їхніми закордонними материнськими компаніями. Банкам потрібна значна докапіталізація через високий обсяг проблемних кредитів. До кризи ж інвестиції у фінансові установи були пов'язані переважно з тим, що їх купували іноземні інвестори, і супроводжувалося це не лише великими «вливаннями» капіталу, а й тотальною перебудовою структур, експансією в регіони, поліпшенням технічного забезпечення і запровадженням нових продуктів.

Ще однією причиною відсутності серйозного надходження інвестицій в Україну є те, що наша держава займає 145-те місце із 183-х у восьмому щорічному звіті з умов ведення бізнесу Міжнародної фінансової корпорації та Світового банку «Doing Business 2011: Making a Difference for Entrepreneurs» [1]. Крім того, у міжнародному інвестиційному співтоваристві існує стійка недовіра до репутації українських бізнесменів.

З припливом іноземного капіталу виникають певні проблеми. Зазначимо, що філії іноземних банків діють у правових межах тих країн, звідки походять ці банки. Наслідком цього може стати суттєве послаблення контролю і регулятивного впливу на них з боку Національного банку України і вітчизняного законодавства. У результаті центральний банк може втратити можливість проводити повноцінну грошово-кредитну політику – через відповідні механізми впливу на банки другого рівня.

Іноземні банки мають кращі можливості щодо обсягів ресурсної бази, асортименту послуг, технічних

засобів функціонування та рівня менеджменту порівняно із вітчизняними банківськими установами. Це означає, що іноземні банки зможуть досить швидко освоїти значні сегменти вітчизняного фінансового ринку та залучити кращих клієнтів, пропонуючи більш вигідні умови обслуговування. У перспективі це матиме своїм наслідком опанування філіями іноземних банків сектору великого і середнього бізнесу та витіснення вітчизняних банків у менш привабливі й більш ризиковані сфери малого бізнесу та обслуговування населення. А в подальшому, в умовах активізації процесів злиття та поглинання, можна очікувати банкрутства або переходу більшої частини українського банківського бізнесу у власність іноземного капіталу, як це вже трапилося в низці країн Центральної і Східної Європи (передусім, у Польщі, Чехії, Угорщині).

А також концентрація власності банківських установ нашої країни в руках невеликої кількості груп іноземних банків або обмеженої кількості країн походження іноземного капіталу (наприклад, Російської Федерації) призводить до зростання ймовірності перенесення тих чи інших негативних тенденцій розвитку відповідних економік на вітчизняний банківський сектор із можливістю більших масштабів поширення факторів ризику з огляду на менші масштаби вітчизняного фінансового ринку [2, с. 38]. Це означає посилення залежності вітчизняної банківської системи від зовнішніх шоків у міру збільшення концентрації присутності іноземних банків, що визначається загрозами коливання господарської кон'юнктури в країнах розміщення материнських банків.

Зауважимо, що збільшення участі зарубіжних інвесторів у діяльності банківської системи потребує посиленого контролю й управління з боку державних органів, насамперед центрального банку. Його завданням повинно бути визначення позитивних сторін збільшення участі іноземних інвесторів у діяльності вітчизняної банківської системи та мінімізація потенційних ризиків.

Прихід іноземних інвесторів призводить до появи нових ризиків у діяльності банківської системи, а саме ось що.

1. Надходження зовнішніх ресурсів може призводити до «перегріву» економіки, а тиск на обмінний курс – до зниження її конкурентоспроможності.

Крім того, банки, які не спроможні впоратися зі зростаючим конкурентним тиском, опиняться перед загрозою банкрутства, що може спричинити фінансову нестабільність.

2. Іноземний капітал може розподілятися між позичальниками неефективно і призводити до створення надмірної заборгованості.

3. Іноземні банки можуть переслідувати цілі, не сумісні з основними завданнями економічної політики приймаючої країни (наприклад, підтримка експорту з країни походження материнського банку).

4. Ускладнення банківського нагляду з боку уповноважених державних органів управління та ймовірність посилення іноземного контролю за банків-

ською системою України, що може негативно позначитися на рівні її економічної безпеки.

Проте поряд з існуючими потенційними ризиками зростання участі зарубіжних інвесторів у роботі національної банківської системи існує чимало позитивних моментів. Серед них особливо важливими для української банківської системи є:

- 1) запровадження сучасних банківських технологій і передового досвіду ведення банківської справи;
- 2) розвиток фінансових ринків, удосконалення ринкової інфраструктури та введення нових видів фінансових послуг;
- 3) посилення конкуренції на ринку банківських послуг;
- 4) залучення прямих іноземних інвестицій, сприяння припливу та диверсифікації капіталу.

А. Клаесенс, аналізуючи досвід 80-ти країн, зазначив, що присутність іноземних банків у країнах із перехідною економікою певним чином зменшує дохідність місцевих банків через зменшення їхньої маржі, але й збільшує ефективність банківської системи країни в цілому [5, с. 9].

Однак за результатами дослідження Світового банку іноземні банки, виходячи на ринки країн, які розвиваються, не поспішають із запровадженням нових послуг і зниженням процентних ставок за кредитами. Основна їхня мета – встановлення контролю за фінансовими потоками та платоспроможністю банківської системи, в яку інтегруються.

Активне проникнення іноземного капіталу у вітчизняний банківський сектор несе в собі як позитивні наслідки, так і певні ризики. Зокрема, загострення міжбанківської конкуренції можна розглядати у двох аспектах – як явище, що стимулює банки до скорочення витрат, збільшення якості та асортименту послуг, що надаються, зменшення їхньої вартості та підвищення ефективності функціонування банківської системи в цілому за рахунок скорочення маржі.

Проте, з іншого боку, маючи більший ресурсний потенціал, залучаючи дешевші грошові кошти в материнських установах, іноземні банки займають найбільш дохідні та привабливі позиції на ринку, витісняючи при цьому менш конкурентоспроможних конкурентів – вітчизняні банки. Останні змушені обслуговувати роздрібний ринок, концентруючи увагу на високоризикованих клієнтах.

Ще одним проявом негативних конкурентних умов є можливість банкрутства малих і середніх банків або їх поглинання іноземними банками, що призводить до зростання частки іноземного капіталу у вітчизняній банківській системі.

Також через низький інвестиційний рейтинг України малоімовірно є поява високонадійних банків, а прихід банків-спекулянтів, забезпечених лише короткостроковим капіталом, небажаний, оскільки може викликати при наданні довгострокових кредитів розрив ліквідності. У свою чергу, низька ліквідність банку спричиняє втрату бази клієнтів, їх довіри, що ускладнює залучення ресурсів і доступ

банку до інших джерел фінансування для підтримки ліквідності.

Висновки. З вищесказаного можемо зауважити, що однозначної відповіді на питання про позитивний чи негативний характер діяльності іноземних банків немає. Збільшення їх частки в банківському секторі України, з одного боку, призводить до сприяння зростанню капіталізації банківської системи, нарощенню темпів кредитування та поліпшенню якості банківських послуг. Проте з іншого – зростання частки іноземного капіталу підвищує ризик залежного розвитку. Тому, на наш погляд, з метою уникнення можливого деструктивного впливу міжнародних фінансових потоків на банківську систему України необхідно вжити певні заходи впливу, а саме:

- 1) встановлення економічної межі оптимального впливу зарубіжного капіталу на вітчизняні банки (наприклад, на рівні 40–45% від капіталу всіх банків). Це дасть змогу українській банківській системі пристосуватися до нових економічних умов, наростити капітал і стати більш конкурентоспроможними;
- 2) заборона на відкриття філій банками з офшорних зон, де відсутнє будь-яке банківське регулювання;
- 3) обов'язкове виконання філіями зарубіжних банків усіх економічних нормативів, установлених для вітчизняних банківських установ;
- 4) надання дозволу на відкриття філій лише тим іноземним бакам, які мають високі показники рейтингу, встановлені провідними рейтинговими агентствами;
- 5) розширення повноважень НБУ на отримання інформації про закордонні материнські банки,

надання дозволу на відкриття, контролю за діяльністю і прийняття рішення про призупинення роботи філій іноземних банків в Україні.

За відсутності подібних обмежувальних заходів прихід іноземного капіталу у вітчизняну банківську систему матиме більшою мірою негативні наслідки та супроводжуватиметься підризом її стабільності і підвищенням вразливості до змін кон'юнктури світового фінансового ринку.

Ефективність державного регулювання іноземного банківського капіталу в Україні безпосередньо залежить від правильно визначених цілей і пріоритетів розвитку банківського сектору та економіки, вибору та оптимізації основних форм, методів, способів та інструментів державного регулювання, визначення механізму і розроблення стратегій розвитку іноземного банківського бізнесу на території України, а також забезпечення взаємоузгодженості та функціональної відповідності державних регуляторних органів в Україні.

Загалом, щоб не втратити конкурентні переваги, вітчизняні банки повинні постійно вдосконалювати свої операції і послуги, нарощувати рівень капіталізації банківської системи і консолідації вітчизняного банківського бізнесу, упроваджувати більш прогресивні структури управління, які дозволяли б гнучко реагувати на зовнішні умови, що змінюються, і одночасно забезпечували б якість діяльності, контроль витрат і ефективності. Піднесення української економіки і пов'язане з ним зростання попиту на кредит дають нашим банкам хороші шанси для того, щоб прискорити впровадження нових прогресивних банківських та інформаційних технологій і забезпечити ефективне функціонування банківської системи України.

Список використаної літератури

1. В Украине начинают закрываться европейские банки [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.mignews.com.ua>.
2. Дзюблюк О. Глобалізаційні процеси та участь іноземного капіталу у розвитку вітчизняної банківської системи // Банківська справа. – 2008. – № 2. – С. 37–45.
3. Івасів І., Корнилюк Р. Вплив іноземних банків на банківську систему України // Вісник НБУ. – 2011. – № 10. – С. 84–91.
4. Лютий І. Фінансово-економічна криза 2008–2010 рр.: деякі чинники та уроки // Вісник Національного банку України. – 2011. – № 1. – С. 10–16.
5. Сколотяний Ю. Оздоровлення за океаном і в нашому болоті // Дзеркало тижня. – 2010. – № 37 (817). – С. 9.
6. Структура активів, капіталу і зобов'язань банків України станом на 01.01.2011 р. // Вісник НБУ. – 2011. – № 12. – С. 65.
7. Філонова І. Б. Функціонування іноземного капіталу у банківській системі України в умовах фінансової нестабільності // Актуальні проблеми економіки. – 2011. – № 6 (120). – С. 220–225.

Summary. The article discusses the main aspects of the impact of foreign capital for the effective functioning of the domestic banking system. Analyzed the positive and negative effects of foreign capital in the economic development of Ukraine and prompted the optimal limit its impact on the banking system to ensure the independence and financial security of Ukraine.

Keywords: banking, foreign capital, the financial crisis, efficiency.